

Építészet a kertben

Silberer Vera

Az 1860-as évek romantikus Állatkertjének lakói számára a *Szkalniczky Antal–Koch Henrik* építészpáros és *Reitter Ferenc* tervezett könnyed pavilonokat. Munkáikat főként a kerti díszépítmények és a svájci villák ihlették. Állatházai és a későbbi bővítések ma már nem láthatók, csak a Bagolyvár „romját” járhatjuk be.

Az új állatkert a századforduló szellemében született. Az építészetben még tartotta magát az előző évtizedek historizmusa, miközben megjelentek a szecesszió áramlatai és olyan vonulatok is, mint a nemzeti építészet elemeit kutató és alkalmazó finn példa vagy még inkább az az Angliából eredő felfogás, amely szerint az építészet támaszkodhat a rurális (azaz falusi) iparművészetre, és a kisebb épületeknek is lehet önálló, a történeti stílusoktól eltérő stílusa. Magyarországon a 19. század utolsó harmadában kezdődött a népművészeti tárgyak gyűjtése, kutatása, s egy értelmiségi réteg fontos szerepet szánt a népi kultú-

rának a modern nemzeti kultúra megteremtésében. A századfordulón *Lechner Ödön* megalkotta sajátos formanyelvét, megjelentek *Malonyai Dezső* népművészeti gyűjteményének első kötetei, *Bartók Béla* és *Kodály Zoltán* első népdalgyűjtései.

Az építészhallgatók baráti társasága, a Fialatok és elsősorban vezéralakjuk, *Kós Károly* „*azt az utat választotta, melyen Bartók és Kodály keresték és megtalálták a korszerű zeneművészet magyar változata kialakításának egyetlen lehetőségét*”, vagyis meg akarta teremteni „*a hagyományaink és népi építészetiünk szellemében igényelt új, korszerű és magyar építészet stílusváltozatát*”.

Budapest vezetése – amely a historizáló építészetet tartotta követendőnek, de utat nyitott az új irányzatoknak is, és vonzódott a „magyaros” stílushoz – 1908-ban *Kós Károlyt* és barátját, *Zrumeczky Dezsőt* kérte fel az állatkerti épületek többségének tervezésére. *Lendl Adolffal*, *Neuschloss Kornél* főépítésszel, *Végh Gyula* mérnökkel a fiatal

építészek is bejártak több külföldi állatkertet, és „*a stellingeni olcsó, praktikus és egyszerű épületek pozitív tanulságaival*” láttak munkához. 1909 elejére „*elkészült az állatkert igen kellemetlen (piskóta) alakú és kényes elhelyezései (Nyugati Pályaudvar közvetlen szomszédsága) területének terepalakítási, -rendezési és úthálózati terve. (Ennek a kellemetlen adottságokon belüli, mégis jeles megoldása – a mi közreműködésünkkel ugyan, de valójában – Végh Gyula fővárosi mérnök érdeme.) S [elkészült] ... nagyjából méretezett vázlatos elképzeléseinknek a terepen való elhelyezési terve is*” – emlékezett vissza *Kós Károly*. 1910 tavaszára „nyersen készen volt” Budapest új állatkertje.

Az Állatkertbe az elefántos Főkapun lépünk be, amelyet *Neuschloss Kornél* tervezett szecessziós stílusban. Az ő tervei alapján valósult meg az „Elefántház” és az Akvárium belső tere is. Az impozáns Elefántház megformálása az állatok eredetére utal. A minarettel magasba törő,

Elefántház

Pálmaház

Madárház vázlata, 1909

Az Óriások csarnoka – Varázshegy

forrás: Magyar Építőművészet 1909. VII. évf., 6. szám

forrás: <http://www.zoobudapest.com/varazshegy/termek>

többkupalás épület hatása színes csempével, mozaikjaival, üvegeivel, eozinmázás állatfiguráival teljesedik ki. Az elegáns, szintén szecessziós pálmaház Ráde Károly, Ilsemann Keresztély és Végh Gyula koncepciója nyomán épült fel.

Közel húsz állatház terve született meg Kós Károly és Zrumezky Dezső asztalán. Az Állatkert különös, nosztalgikus légkört és otthonosságát elsősorban az ő erdélyi mintákból merítő, környezetbe komponált épületeik teremtik meg. Györgyi Dénes, a pályatárs beszámolója remekül érzékelteti a „desztillációs folyamattal” átlényegített falu hangulatát: „Látunk hófehér falakat, sötét boronafalakat, vannak durva kőből összeróttak, vannak finom nyerstéglából épültek. A tornyok, fedélcsúcsok végén ott a csillagos, buzogányos fejfa, a lécesajtó kis faragott zábán [kapufélfán] nyílik, és a házak – belül is gerendásak...” Ezzel szemben nem látunk „reneszánsz tengelyosztást, sem vokatba húzott köfugázást”. A díszek a házak szerves részei, gyakran szerkezeti elemei.

Az épülecsoport központja a Madárház (ma Ausztrál ház): tornya és fiatornyai a kalotaszegi templomokat idézik. A „toldozott” kalotaszegi épületek ihlették a Szarvasházat (itt ma ritka erszényesek, emlősök laknak), egy középkori tanya a Bivalyházat. A Fácános kialakításában a falusi gazdasági udvar szolgált modellként. A keskeny ablakos, magas kéményes, nagyméretű Majomház (Madagaszkár-ház) és a robusztus Tigrisház (India-ház) nemcsak erdélyi épületek, hanem angol családi házak előképeiből is táplálkozik. Az apró Norvég ház a skandináv építészetre utal. Az aszimmetrikus Zsiráfház és a tóba benyúló Krokodilház tervezésekor az állatok származási helyét is szem előtt tartották.

Az Állatkert számos épülete a második világháborúban elpusztult, megrongálódott; a javítások mellett több új pavilont terveztek, de ezek között volt olyan is, amit később lebontottak. A következő felújítások eredményeként néhány ház megint eredeti formájában épült fel, és új állatházak, konstrukciók is születtek a régiekhez igazodva: így készült el, többek között, a Szavanna-kifutórendszer (Anthony Gall építészirodája) és a Nagyszikla belsejében a Varázshegy (Kis Péter Építészműterme). Moravánszky Ákos megállapítása szerint „a Fiatalok legfontosabb eredménye a magyar századforduló építészetében az az érzékenység volt, amivel az épületet környezetébe beillesztették”. Ezt demonstrálja az állatkerti együttes, amely különleges gyűjtemény a századforduló épületeiben gazdag Budapest „szabadtéri múzeumában”. ●